

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

Ο ρόλος των παρισταμένων (bystanders) στα περιστατικά εκφοβισμού - Βραχείες παρεμβάσεις στο χώρο του σχολείου

Άκης Γιοβαζολιάς

Αναπλ. Καθηγητής Συμβουλευτικής Ψυχολογίας

Τμήμα Ψυχολογίας

Πανεπιστήμιο Κρήτης

Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, ΥΠΠΑΝ Κύπρου

6 Μαρτίου 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

- *Τι είναι και τι ΔΕΝ είναι σχολικός εκφοβισμός;*

Διαφορές ανάμεσα στον **Εκφοβισμό** και στην **Σύγκρουση (conflict)**

Σύγκρουση	Εκφοβισμός
Ισότιμη σχέση μεταξύ των μελών	Άνιση κατανομή δύναμης
Συχνή η ύπαρξη φιλικής σχέσης	Δεν υπάρχει φιλική σχέση
Λαμβάνει χώρα τυχαία	Έχει προγραμματιστεί
Μπορεί να συμβεί μια μόνο φορά	Είναι συμπεριφορά επαναλαμβανόμενη
Δεν επιφέρει σοβαρές συνέπειες στο θύμα	Απειλεί σοβαρά τόσο την φυσική όσο και την ψυχική υγεία του θύματος
Δεν αποσκοπεί στην απόκτηση δύναμης	Στόχος η επιβεβαίωση
Ακολουθεί συχνά μεταμέλεια – ανάληψη ευθύνης από το δράστη	Επίρριψη ευθυνών στο θύμα

Διαφοροποίηση εκφοβισμού από βίαιους τσακωμούς

- Υπάρχει *ανισορροπία δύναμης*;
- Υπάρχει *σαφής πρόθεση*;
- Υπάρχει *επαναληπτικότητα*;
- Ποια είναι η *αιτιολόγηση* της εμπλοκής στο γεγονός από τους μαθητές;
- Υπάρχουν *λόγοι* που να κάνουν πιθανότερο το σενάριο του εκφοβισμού;

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
UNIVERSITY OF CRETE

Ο ρόλος των παρισταμένων

**ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΤΕΛΙΚΑ ΑΛΛΑ ΑΤΟΜΑ ΕΚΤΟΣ ΑΠΟ
ΤΟ ΔΡΑΣΤΗ ΚΑΙ ΤΟ ΘΥΜΑ;**

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ

- Kitty Genovese: 28χρονη γυναίκα από τις ΗΠΑ, βιάστηκε και δολοφονήθηκε από έναν άντρα (38 μάρτυρες) (Rigby, 2002)
- James Bulger: 2χρονο αγόρι απήχθη, βασανίστηκε και δολοφονήθηκε από δύο δεκάχρονα παιδιά (39 μάρτυρες) (Rigby, 2002)
- Sherrice Iverson: 7χρονο κορίτσι κακοποιήθηκε και δολοφονήθηκε (1 μάρτυρας) (Gershaw, 2007)

Ο ρόλος των παρισταμένων

- Στο 85% των περιστατικών εκφοβισμού στην αυλή του σχολείου υπήρχαν εμπλεκόμενοι συνομήλικοι με κάποιον τρόπο
- Κατά μέσο όρο, 4 συνομήλικοι ήταν θεατές στον εκφοβισμό στην αυλή του σχολείου (η ηλικία τους κυμαινόταν από 4-14χρ)
- Οι συνομήλικοι στο 54% του χρόνου τους ενίσχυαν τους δράστες με την παθητική τους παρακολούθηση
- Οι συνομήλικοι στο 21% του χρόνου τους ενίσχυαν ενεργητικά τους δράστες

(O'Connell και συν. 1999)

- Οι συνομήλικοι στο 25% του χρόνου τους παρενέβησαν για να υποστηρίξουν τα θύματα
- Οι επεμβάσεις από τους συνομήλικους ήταν εξίσου πιθανό να γίνουν από κορίτσια ή από αγόρια
- Το 75% των παρεμβάσεων των συνομηλίκων κατάφεραν να σταματήσουν τον εκφοβισμό

- Στο 57%-60% των περιπτώσεων που οι παριστάμενοι παρεμβαίνουν ο εκφοβισμός σταματάει μέσα σε 10 δευτερόλεπτα

(Clark et al., 2020; Hawkins, Pepler, & Craig, 2001; Joo et al., 2020)

Τύποι παρατηρητών

■ (i) Οι βοηθοί:

κάποιοι παριστάμενοι ίσως να υποστηρίξουν τον δράστη μέσα από ενεργητική και ξεκάθαρη ενθάρρυνση, ενώνονται μαζί του και τον/την βοηθούν

■ (ii) Οι ενισχυτές:

αυτοί που ίσως τον υποστηρίξουν λιγότερο ενεργητικά. Δεν επιτίθενται ενεργητικά στο θύμα αλλά δίνουν θετική ανατροφοδότηση στον δράστη, παρέχοντας το κοινό του, γελώντας και κάνοντας άλλες ενθαρρυντικές χειρονομίες.

■ (iii) Οι αμέτοχοι:

είναι εκείνοι που παραμένουν ουδέτεροι χωρίς να υποστηρίζουν καμία πλευρά. Ακόμη όμως και οι παθητικοί θεατές θεωρούνται και από το θύμα αλλά και από τον δράστη ως υποστηρικτικοί της εκφοβιστικής συμπεριφοράς μέσα από την 'σιωπηρή τους έγκριση'

■ (iv) Οι υπερασπιστές:

μόνο μια μικρή μειοψηφία παιδιών θα εκφράσει άμεσα την αποδοκιμασία της για την εκφοβιστική συμπεριφορά, θα παρηγορήσει το θύμα, θα πάρει το μέρος του και θα προσπαθήσει ενεργά να σταματήσει τον δράστη.

Πολλοί παριστάμενοι δεν επεμβαίνουν επειδή:

1. Τα παιδιά ενώ γνωρίζουν ότι οι ενήλικες περιμένουν από αυτά να αλληλοϋποστηρίζονται, αυτά δυσκολεύονται να το κάνουν στην πραγματικότητα της σχολικής ζωής
2. Υπάρχει 'διάχυση ευθύνης' ανάμεσα στο πλήθος
3. Τα απασχολεί η δική τους ασφάλεια και σωματική ακεραιότητα (φοβούνται μήπως γίνουν τα ίδια τα επόμενα θύματα)
4. Φοβούνται ότι θα χαρακτηριστούν το «καρφί» του σχολείου
5. Δεν κατανοούν πλήρως τη διαδικασία του εκφοβισμού και δεν κατέχουν τις γνώσεις ή τις δεξιότητες για να το κάνουν αυτό αποτελεσματικά, ανησυχούν μήπως η επέμβασή τους καταλήξει να χειροτερέψει ακόμη περισσότερο τα πράγματα για το θύμα

(Gini et al., 2008; Reijntjes et al., 2016)

Πρόληψη – Ο ρόλος του εκπαιδευτικού

- Ενίσχυση ομαλής ψυχοκοινωνικής ανάπτυξης μαθητών
- Ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων
- Επιβράβευση θετικών συμπεριφορών
- Οριοθέτηση συμπεριφορών
- Αναγνώριση και κατάλληλη αντιμετώπιση των γνωστικών και συναισθηματικών αλλαγών των μαθητών από το δημοτικό στο Γυμνάσιο

Αντιμετώπιση του εκφοβισμού ως ομαδικό φαινόμενο

- Το Σχολείο είναι ένα σύστημα → ανάπτυξη θετικών αλληλεπιδράσεων, θετικού κλίματος
- Προώθηση συνεργασίας μεταξύ μαθητών, γονέων και εκπαιδευτικών
- **Δυναμική αλληλεπίδραση** μεταξύ των εμπλεκόμενων
 - Υποστήριξη του παιδιού που εκφοβίζεται
 - Κατανόηση της συμπεριφοράς του παιδιού που εκφοβίζει, ανάπτυξη ενσυναίσθησης
 - Ενίσχυση του ρόλου των **παρατηρητών** → Κοινωνία των Πολιτών
 - Αύξηση ικανότητας αναγνώρισης του φαινομένου

Παρέμβαση για τους Παρισταμένους

- (1) καθιστά σαφές ότι η συμπεριφορά των ίδιων των παρισταμένων μπορεί να ενθαρρύνει ή να αποθαρρύνει τον εκφοβισμό
- (2) διδάσκει δεξιότητες τις οποίες οι παριστάμενοι θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν για να επέμβουν όταν βρίσκονται μπροστά σε περιστατικά εκφοβισμού
- (3) τους κάνει να αναλάβουν την ευθύνη τους για την συμπεριφορά τους σε καταστάσεις εκφοβισμού
- (4) δομεί δραστηριότητες για την τάξη και για ολόκληρο το σχολείο οι οποίες θα ενθαρρύνουν τους παρισταμένους να αναπτύξουν θετικές σχέσεις με τα πιθανά θύματα.

Εκπαίδευση των μαθητών στην ενεργητική παρέμβαση στα περιστατικά εκφοβισμού (Rigby, 2008)

1. Εισαγωγή του όρου ‘εκφοβισμός’

Ο εκπαιδευτικός ζητάει από την ομάδα να βρει ορισμούς και να γράψει αυτούς τους ορισμούς στον πίνακα. Έπειτα τους συνοψίζει ώστε να συντάξει έναν λειτουργικό ορισμό για τον εκφοβισμό

Π.χ. *‘Εκφοβισμός είναι όταν ένα άτομο ή μια ομάδα πληγώνει κάποιον άλλο άτομο επίτηδες χρησιμοποιώντας βρισιές, όταν του επιτίθεται σωματικά, ή όταν καταστρέφει τα πράγματά του.’*

2. Προσδιορισμός κοινά αποδεκτών κανόνων (γράψιμο στον πίνακα)

- *Σημείωση:* καλό θα ήταν να περιοριστεί το τελικό σύνολο κανόνων σε **3-4** ώστε να είναι εύκολο να τους θυμούνται οι μαθητές.

✓ Καταφατική παρά αρνητική δήλωση

π.χ., *‘Να συμπεριφέρομαι στους άλλους με ευγένεια και σεβασμό’* παρά *‘Να μην φωνάζω ή να προσβάλλω τους άλλους’*

3. Διαχωρισμός εννοιών «κάρφωμα» – «πληροφόρηση»

- ⊙ Κάρφωμα: όταν ένας μαθητής λέει σε κάποιον ενήλικα τι έκανε ένας άλλος μαθητής απλά για να τον βάλει σε μπελάδες
 - ⊙ Πληροφόρηση: όταν ένας μαθητής λέει σε κάποιον ενήλικα τι έκανε κάποιος άλλος μαθητής επειδή οι πράξεις του συγκεκριμένου μαθητή ήταν επικίνδυνες ή έβλαψαν ένα άλλο άτομο
- *Είναι σημαντικό να το λέμε στους ενήλικες όταν βλέπουμε κάτι το οποίο είναι επικίνδυνο ή βλάπτει τους άλλους ανθρώπους'.*

4. Πρόσκληση στην τάξη «ατόμων εμπιστοσύνης»

- *(π.χ. διευθυντή, συνάδελφο, σχολικό σύμβουλο, σχολικό ψυχολόγο, κοινωνικό λειτουργό)*
- Γνωστοποίηση ότι οι επισκέπτες είναι μέλη του προσωπικού στους οποίους οι μαθητές μπορούν με ασφάλεια να αναφέρουν περιστατικά εκφοβισμού
- Παραχώρηση στον κάθε επισκέπτη κάποιων λεπτών να συστηθεί και να πει στους μαθητές τον τρόπο που μπορούν να έρθουν σε επαφή μαζί του για να αναφέρουν τα περιστατικά του εκφοβισμού ή άλλα ζητήματα που τους αφορούν

5. Παραγωγή εναλλακτικών τρόπων παρέμβασης

- Λίστα με ιδέες στον πίνακα
- Ίσως ο εκπαιδευτικός να θελήσει, επιπρόσθετα, να ζητήσει από τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν τις καλύτερες από αυτές τις προτάσεις για να τις φτιάξουν πολύχρωμες αφίσες που θα τις κρεμάσουν στους τοίχους της τάξης
- Προτείνεται:
 - *Άμεσο εκφοβισμό*: Υπενθύμιση στον δράστη των κανόνων της τάξης/αναφορά σε κάποιον ενήλικα
 - *Έμμεσο εκφοβισμό*: μη εμπλοκή, αποδοκιμασία, αναγνώριση της εκφοβιστικής συμπεριφοράς, αναφορά σε κάποιον ενήλικα

- Σημαντική η μετατροπή:

Παριστάμενος

Υποστηρικτής

Διαχείριση κρίσεων στη σχολική κοινότητα

Ορισμός κρίσης

- «Προσωρινή κατάσταση αναστάτωσης και αποδιοργάνωσης, που χαρακτηρίζεται κυρίως από την αδυναμία του ατόμου να χειριστεί τη συγκεκριμένη κατάσταση με τις συνήθεις μεθόδους που χρησιμοποιεί και από την πιθανότητα να προκύψει (λόγω αυτής της κατάστασης) ένα ριζικά διαφορετικό αποτέλεσμα, θετικό ή αρνητικό» (Χατζηχρήστου, 2011, σελ.18).
- Η κρίση μπορεί να συνοδεύεται από συναισθήματα εξάντλησης, σύγχυσης, άγχους.

Γενικές αρχές συμβουλευτικής σε περιπτώσεις κρίσεων

- Άμεση δράση
- Παροχή ασφάλειας, καθησυχασμός, ενδιαφέρον
- **Ενεργητική ακρόαση**
- Παροχή βοήθειας ώστε το παιδί να συνειδητοποιήσει ότι η κρίση έχει περάσει
- Αποφυγή απόδοσης ευθυνών
- Δεν παρέχουμε ψευδή καθησυχασμό
- Ενθάρρυνση για ανάληψη δράσης από το παιδί

(Χατζηχρήστου, 2011)

Παρέμβαση στην «κρίση»

1. Σταματήστε αμέσως την πράξη εκφοβισμού

(σταθείτε ανάμεσα σε δράστη-θύμα, μην απομακρύνετε κανέναν, μην ρωτήσετε για τους λόγους της πράξης)

2. Αναφερθείτε στο συμβάν και στους αντίστοιχους κανόνες του σχολείου

(με σταθερή φωνή: «αυτό δεν επιτρέπεται στο σχολείο μας», «δεν επιτρέπεται να σπρώχνουμε/πονάμε τον άλλον με αυτό τον τρόπο»)

Παρέμβαση στην «κρίση»

3. Στηρίξτε το θύμα ώστε να επανακτήσει τον έλεγχο και να νιώσει ασφαλής από επανάληψη του επεισοδίου/εκδίκηση

(μην ρωτήσετε το παιδί τι συνέβη μπροστά στους υπόλοιπους, δείτε το σε άλλη στιγμή μόνο του, ενημερώστε τους καθηγητές του, αυξήστε εποπτεία)

4. Συμπεριλάβετε τους παρισταμένους στη συζήτηση και δώστε κατευθύνσεις παρέμβασης ή αναζήτησης βοήθειας για επόμενο επεισόδιο

(μην κριτικάρετε τη μη-παρέμβασή τους, επαινέστε τους αν προσπάθησαν να κάνουν κάτι – έστω κι αν δεν ήταν επιτυχημένο)

Παρέμβαση στην «κρίση»

5. Αν είναι δυνατόν, επιβάλλετε άμεσες (αφού όμως έχει εκτονωθεί η κατάσταση) επιπτώσεις στον/ους δράστες

(π.χ. στέρηση προνομίων)

6. Μην απαιτήσετε να συναντηθούν οι μαθητές για «να τα βρουν»

(πιθανότητα «επανατραυματισμού» θύματος, βοηθήστε τους δράστες να αναγνωρίσουν τις επιπτώσεις της συμπεριφοράς τους, να χρησιμοποιούν την δύναμή τους με πιο κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους

Δραστηριότητες μέσα στη τάξη

- Ανάγνωση ιστοριών
- Παίξιμο ρόλων
- Αφίσες
- Προβολή βίντεο
- Παρουσίαση περιπτώσεων και επίλυση συγκρούσεων μέσα στην τάξη

(Χηνάς & Χρυσ αφίδης, 2000).

Βιωματική Άσκηση - 1

- Χωριστείτε σε ομάδες των 4 ατόμων.
- Τα 3 άτομα σε κάθε ομάδα θα συζητούν για 2' λεπτά και το 4^ο άτομο θα προσπαθεί να μπει στη συζήτηση αλλά οι υπόλοιποι δεν τον/την αφήνουν.
- Επαναλάβετε την άσκηση μέχρι όλα τα άτομα να έχουν πάρει το ρόλο του ατόμου που προσπαθεί να μπει στη συζήτηση.
- Συζήτηση

- Βιωματική Άσκηση - 2

«Εγκαταλείψτε το πλοίο»

(Plummer, 2008, σελ 109)

■ Πώς
παίζεται...

Χωρίστε τους παίκτες σε μικρές ισάριθμες ομάδες, ανάλογα με τον αριθμό των παιδιών. Το σενάριο είναι ίδιο για όλες τις ομάδες. Βρίσκονται μέσα σε ένα πλοίο που βουλιάζει. Έχουν μία σωσίβια λέμβο μέσα στην οποία επιτρέπεται να πάρουν μόνο δέκα αντικείμενα από το πλοίο. Πρώτα σκέφτεται το κάθε παιδί δέκα αντικείμενα. Στη συνέχεια τα μέλη της ομάδας συζητούν μεταξύ τους για να αποφασίσουν τελικά ποια δέκα αντικείμενα θα πάρουν μαζί. Μετά η κάθε ομάδα ενώνεται με μια άλλη και γίνεται εκ νέου διαπραγματεύση των δέκα αντικειμένων που θα πάρουν μαζί τους στη λέμβο. Στο τέλος, όλες οι ομάδες μαζί διαπραγματεύονται για να καταλήξουν σε μία τελική επιλογή δέκα αντικειμένων.

- Βιωματική Άσκηση - «Εγκαταλείψτε το πλοίο»

■ Θέματα για συζήτηση...

- Πώς νιώσατε;
- Είστε όλοι ευχαριστημένοι με την τελική λίστα;
- Είστε όλοι ευχαριστημένοι με τη διεξαγωγή των διαπραγματεύσεων;
- Είχαν όλοι την ευκαιρία να πουν τις ιδέες τους;
- Πόσο εύκολο ή δύσκολο ήταν να συμφωνήσετε στα 10 αντικείμενα;
- Ποια είναι τα οφέλη της συνεργασίας μιας ομάδας για την επίλυση προβλημάτων;

*“Το χειρότερο του να είσαι θύμα είναι ότι αισθάνεσαι
εντελώς μόνος και ότι όλοι οι υπόλοιποι
συμφωνούν με το δράστη...”*

(Π., 10 χρονών)

- Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

- Άκης Γιοβαζολιάς: gionazot@uoc.gr